

**Meerjarenraming
2020 - 2023**

Inhoudsopgave meerjarenraming 2020 - 2023

Inleiding/Leeswijzer	3
Hoofdstuk 1. Meerjarenprogrammaplan 2020 - 2023	4
Hoofdstuk 2. Beschouwingen bij de meerjarenraming 2020 - 2023	
- A Ontwikkelingen	13
- B Uitgangspunten en normen	14
- C De meerjarenraming in cijfers	16
- D De ontwikkeling van de waterschapsbelastingen	19
- E Weerstandsvermogen	23
- F Risicoparagraaf	23
- G Investeringsprogramma	28
- H Financiering	28
Bijlage	
Meerjareninvesteringschema (MJI) 2020 – 2023	29

Inleiding

Het doel van de meerjarenraming (MJR) is het DB de gelegenheid te geven een begroting voor het volgende jaar op te stellen die aan de door het AB vastgestelde kaders voldoet.

De MJR bestaat uit een beleidsmatig- en een financieel gedeelte. Het beleidsmatige deel is ingedeeld in programma's. In deze programma's zijn de beleidsdoelen, ambities en acties van het beheerprogramma 2016 – 2021 opgenomen. De ambities van het Coalitieakkoord (2019 – 2023) zijn hierin verwerkt en niet afzonderlijk opgenomen.

Leeswijzer

In hoofdstuk 1, het meerjarenprogrammavoorplan, wordt per programma ingegaan op onze visie en de beleidsdoelen. Hierbij is het beheerprogramma 2016 - 2021 het vertrekpunt. De indeling in programma's is gelijk gebleven aan de vorige meerjarenraming. Aan het slot van de programma's geven we een overzicht van de netto exploitatiekosten per programma voor de meerjarenperiode en een samenvatting van de MJR.

Hoofdstuk 2, van de meerjarenraming, bevat de financiële beschouwingen bij de MJR.

In **paragraaf A** worden de belangrijke ontwikkelingen verwoord waarop de MJR is gebaseerd.

Paragraaf B bevat de financiële uitgangspunten en normen die zijn gehanteerd bij het samenstellen van de MJR. In **paragraaf C** wordt in totalen een overzicht gegeven van de kostenontwikkelingen tot en met 2023. **Paragraaf D** geeft de ontwikkeling van de waterschapsbelastingen weer en de kostenontwikkeling per taak. In **paragraaf E** wordt het weerstandsvermogen behandeld gevolgd door **paragraaf F** de risicoparagraaf. **Paragraaf G** betreft het investeringsprogramma en ten slotte **paragraaf H** de financiering voor de komende jaren.

Als bijlage is het meerjareninvesteringsprogramma 2020 – 2023 opgenomen.

In de MJR is al een eerste inschatting gemaakt van de investeringskosten voor het nieuwe beheerprogramma 2022 – 2027.

HOOFDSTUK 1. MEERJARENPROGRAMMAPLAN 2020 – 2023

Inleiding

De Waterschapswet geeft het algemeen bestuur een grote rol in de beleidsbepalende functie. Dit wordt onder meer bereikt door in de begroting en meerjarenraming het beleid van het waterschap voor de komende jaren weer te geven. De meerjarenraming is daarom ingedeeld naar programma's. Per programma dient expliciet te worden weergegeven welke doelstellingen het waterschap nastreeft. Wij gebruiken het beheerprogramma 2016 - 2021 om aan dit onderdeel invulling te geven. Wij zijn ons ervan bewust dat we hiermee de "reguliere taakuitoefening" wat meer op de achtergrond plaatsen.

Om onze doelstellingen weer te geven worden de vier w's als richtlijnen gebruikt.

- Wat willen we bereiken. Zie hiervoor ons beleidsdoel en ambitie per thema van het beheerprogramma.
- Wat gaan we daarvoor doen. Zie de acties per programma.
- Wanneer is het uitgevoerd.
- Wat gaat het kosten. De acties leiden over het algemeen tot investeringskosten. Per programma worden de investeringskosten getotaliseerd.

Dit hoofdstuk met daarin het meerjarenprogrammaplan (MJP) geeft onze beleidsopgaven voor de komende jaren weer. De indeling van het ontwerp beheerprogramma volgen we hierbij.

In het MJP wordt volstaan met het aangeven van de acties vanuit het beheerprogramma 2016 – 2021 die voor de huidige meerjarenperiode actueel zijn. Bij de begroting 2020 zal per actiepoint worden aangegeven wat we concreet in het begrotingsjaar gaan doen om het actiepoint te realiseren.

Om de continuïteit te waarborgen wordt in de meerjarenraming en de begroting gewerkt met drie vaste programma's: veiligheid, voldoende water en organisatie. De toegepaste thema's uit het beheerprogramma worden – in financiële zin – in deze programma's verwerkt.

In tabelvorm:

Programma MJR	Hoofdstuk beheerprogramma 2016 - 2021
Veiligheid	Veiligheid
Voldoende water	Voldoende water
	Schoon en ecologisch gezond water
	Water en ruimtelijke ordening
Organisatie	-

In het beheerprogramma is geen thema gewijd aan de organisatie. Daarom ontbreekt dat programma in het MJP. Jaarlijks wordt via de paragraaf bedrijfsvoering in de begroting wel ingegaan op organisatiedoelen.

Omgaan met beheerprogramma-acties

Zodra een actiepoint is afgerond zal dit actiepoint in de jaarrekening worden vermeld. Dit overzicht zal uiteindelijk alle acties van het beheerprogramma bevatten.

De einddatum per actie ligt in principe vast. Deze datum is uit het beheerprogramma overgenomen. Door omstandigheden kan het voorkomen dat een datum vervroegd kan worden. Ook kan het voorkomen dat een vertraging in de voortgang optreedt. Via de voor- en najaarsrapportage wordt hierover gerapporteerd. Een eventuele aanpassing van een einddatum wordt in de begroting of de meerjarenraming opgenomen.

Dergelijke aanpassingen zullen – bij de begroting – dan via een voetnoot bij de betreffende actie kenbaar worden gemaakt.

Het waterbeheerprogramma eindigt formeel in 2021. Onze MJR kent een doorkijk tot en met 2023. Dat geldt dus ook voor het meerjarenprogrammavoorplan. Dit betekent dat voor de meeste actiepunten het jaar 2022 niet gevuld is. Dit beeld zal zich de komende jaren versterken. Volgens het proces voor het nieuwe waterbeheerprogramma 2022 – 2026 zal het algemeen bestuur in het najaar van 2021 het nieuwe waterbeheerprogramma vaststellen. Van een aantal actiepunten is intussen overigens al wel duidelijk dat ze doorlopen tot in de volgende beheerprogrammaperiode.

Programma veiligheid

Beleidsdoel

Levensbedreigende situaties voor mensen mogen niet plaatsvinden; voor dieren proberen we die zoveel mogelijk te voorkomen.

Het leven in een deltagebied als Nederland vraagt om bescherming tegen het water en de hieraan verbonden gevaren voor mens, dier en goed. Veiligheid voor de mens staat dan ook voorop; altijd en overal. Om een veilige situatie te bereiken, kijken we naar verschillende maatregelen (meerlaags veiligheid). Voorop staat de preventie van overstroming door het op sterkte houden van de zeedijk en boezemkaden (laag één). Maar door ook te kijken naar maatregelen in de ruimtelijke inrichting zijn beperkingen van gevolgschade mogelijk als het een keer mis gaat (laag twee). Hierbij denken we bijvoorbeeld aan het voorkomen van nieuwe bebouwing in overstromingsgevoelig gebied, het beschermen van kwetsbare gebouwen en het op hoogte brengen van vluchtroutes. Tot slot zijn er de maatregelen in de rampenbeheersing, zoals goede calamiteiten- en evacuatieplannen (laag drie).

Ambitie voor 2021

In 2021 zijn we begonnen aan de uitvoeringsmaatregelen voor de verbetering van de zeedijk. Het Masterplan Kaden is afgerond en vrijwel alle bergingsgebieden zijn ingericht. We zijn voor 80% klaar met de verbetering van de stabiliteit van onze boezemkaden. In samenwerking met de Veiligheidsregio is ons calamiteitenplan op elk moment actueel en is er een goede afstemming met gemeenten en provincies over de invulling van de tweede laag. We houden met bovenstrooms vasthouden gelijke tred met de verwachte extra neerslag als gevolg van de klimaatverandering.

Het programma veiligheid is in negen thema's opgedeeld. Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van veiligheid te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per onderwerp in deze meerjarenperiode genomen.

Nr.	Thema	Acties beheerprogramma 2016-2021	Volume	Gereed	2020	2021	2022	2023
		PROGRAMMA VEILIGHEID						
4.2.4	Zeedijk	Vorbereiding uitvoering dijkversterkingsprojecten		vanaf 2023				
4.2.5		Start uitvoering dijkversterkingsprojecten		vanaf 2023				
4.2.6		Pilot aanleg groene dijk	1 km	2024				
4.3.2	Boezemkaden	Uitvoeren verbeteren stabiliteit boezemkaden direct na afkeuring		2023				
		Tusschenklappen		2022				
4.3.3		Tweede toetsingsronde alle regionale keringen (VWW), inclusief kosten-batenanalyse en voorstel stabiliteitsnorm voor boezemkaden (1:300 en 1:1000 veiligheidsklassen) (BPL)		2023				
4.3.3		Tweede toetsingsronde alle regionale keringen (VWW), inclusief kosten-batenanalyse en voorstel stabiliteitsnorm voor boezemkaden (1:300 en 1:1000 veiligheidsklassen) (BPL)		2023				
4.6.2	Bergingsgebieden	Inrichting noodbergingsgebied Meerstad	1 mln. m3	2023				
4.7.1	Vasthouden bovenstrooms	Water vasthouden in beekherstelprojecten in de Ruiten Aa	450.000 m3	2020				
4.7.2		Water vasthouden in beekherstelprojecten in de Drentsche Aa	400.000 m3	2021				
4.7.3		Water vasthouden in de beekherstelprojecten in de Hunze	450.000 m3	2023				
4.7.4		Zoeken naar ruimte voor resterende wateropgave in Westerwolde	1.1 mln. m3	2021				

Programma voldoende water

Beleidsdoel

We zorgen voor voldoende water, nu en in de toekomst, zowel in droge als in natte perioden.

De zorg voor voldoende water betekent dat wij streven naar een optimaal waterbeheer voor de functies in ons gebied. Bij de vaststelling van de gewenste waterpeilen, maken we een zorgvuldige afweging van de belangen van de diverse functies. In natte perioden voeren we water af, in droge perioden zorgen we indien mogelijk voor voldoende water. We zorgen er voor dat de wateroverlast beperkt blijft tot het afgesproken, aanvaardbare niveau. Wij voorkomen wateroverlast door bodemdaling en we geven op proactieve wijze advies aan gemeenten om wateroverlast in stedelijk gebied zoveel mogelijk te voorkomen. We onderhouden de watergangen zodanig dat de aan- en afvoerfunctie van de watergangen gegarandeerd blijft en houden daarbij zoveel mogelijk rekening met de ontwikkeling en het behoud van natuurwaarden en ecologische belangen. Tevens zorgen we voor voldoende waterdiepte voor de scheepvaart.

Ambitie voor 2021

In 2021 zijn de inundatieknelpunten opgelost. We hebben een werkwijze voor de omgang met veenoxidatiegebieden, we hebben vastgesteld hoe we omgaan met functie volgt peil in de beekdalen van Drenthe en we hebben met het Rijk, de provincies en de gebruikers afspraken gemaakt over de beschikbaarheid van water in droge perioden (voorzieningsniveau).

Het programma voldoende water is in negen thema's opgedeeld. Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van voldoende water te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per onderwerp in deze meerjarenperiode genomen.

Nr.	Thema	Acties beheerprogramma 2016-2021	Volume	Gereed	2020	2021	2022	2023
		PROGRAMMA VOLDOENDE WATER						
5.1.5	Afstemming peilen op functies	Oplossing van de resterende 180 ha inundatieknelpunten	180 ha	2020	■			
5.2.1	Wateroverlast door veenoxidatie	Opstellen en implementatie werkwijze voor peilbesluiten in de veenoxidatie aandachtsgebieden		2020	■			
5.2.3		Peilbesluiten in veenoxidatie aandachtsgebieden opstellen		2021	■	■		
5.2.4		Samen met provincies onderzoeken in welke gebieden er kansen liggen om veenoxidatie te vertragen en wat daarvoor moet gebeuren om dat mogelijk te maken		2021	■	■		
5.3.1	Wateroverlast door gas- en zoutwinning	Uitvoering maatregelen Zuidlaardermeer/Drents Diep		2023		■	■	■
5.3.3		Update noodzakelijke maatregelen gas- en zoutwinning		2020	■			
5.4.1	Wateroverlast stedelijk gebied	Samen met de gemeenten noodzakelijke maatregelen uitvoeren in het stedelijk gebied		2021	■	■		
5.5.2	Droogte in de zomer / wateraanvoer	Flexibel peilbeheer toepassen in nieuwe woonwijken en nieuwe meren		2021	■	■		
5.5.4		Stimuleren waterconserveringsmaatregelen		2023	■	■	■	■
5.5.5		Vaststellen voorzieningsniveau voor wateraanvoer door het waterschap		2020	■			
5.5.6		Stimuleren van efficiënt watergebruik en verminderen watervraag		2023	■	■	■	■
5.5.7		Optimaliseren interne waterverdeling en eventueel aanpassing van infrastructuur		2021	■	■		
5.5.8		Ontwikkelen van beleid voor nieuwe (industriële) gebruikers van zoet water		2020	■			

Nr.	Thema	Acties beheerprogramma 2016-2021	Volume	Gereed	2020	2021	2022	2023
5.6.1	Verdroogde natuurgebieden	Bepalen mogelijkheden versnelling aanpak verdroogde gebieden door waterschap		2021				
5.6.2		Uitvoering van de restantopgave NNN voor Groningen		2021				
5.6.3		Uitvoering van een deel van de verdrogingsmaatregelen binnen Natura 2000 Drentsche Aa		2021				
5.7.1	Natura 2000	Uitvoering revitalisering rietoevers Zuidlaardermeer (zie KRW-maatregel)		2022				
5.7.2		Uitvoering van beekbodemverhoging Loonediep/Taarlose diep, deel van Zeegserloopje en Anloërdiepje (zie KRW maatregel)		2021				
5.7.3		Onderzoek samen met provincie naar eventuele beekbodemverhoging in overige beeklopen Drentsche Aa		2022				
5.10.1	Onderhoud watergangen en vaarwegen	Toetsing/herziening status van watergangen en sloten (schouw)		2020				

Programma schoon en ecologisch gezond water

Beleidsdoel

We zorgen voor schoon en ecologisch gezond water, waarin systeemspecifieke dieren en planten voorkomen.

De zorg voor ecologisch gezond water omvat een grote diversiteit aan watertypen. Dit zijn allereerst de grotere beken, kanalen en meren, waarvoor binnen de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) doelen en maatregelen zijn opgesteld. Daarnaast betreft dit zwemwater en ook het stelsel van kleinere watergangen voor de aan- en afvoer van water. Wij geven als waterschap advies aan gemeenten over stedelijke wateren en we adviseren de provincie over de zwemwaterkwaliteit. Voor ecologisch gezonde wateren zijn vooral de hydromorfologische inrichting en de fysisch-chemische samenstelling van het water van belang. Wij zorgen voor de zuivering van rioolwater. De kwaliteit van het gezuiverde water, dat op oppervlaktewater wordt geloosd, voldoet aan de wettelijke normen.

Ambitie voor 2021

In 2021 zijn de inrichtingsmaatregelen voor de KRW voor 80% gereed. We zien een duidelijke verbetering van de waterkwaliteit, de gewasbeschermingsmiddelen laten alleen nog incidentele overschrijdingen zien, de zwemwateren hebben een goede bacteriologische kwaliteit, de zuiveringen dragen bij aan het behalen van de waterkwaliteitsdoelen en op een aantal locaties leveren we indien dit economisch rendabel is energie of produceren we grondstoffen.

Het programma schoon en ecologisch gezond water is in negentien thema's opgedeeld. Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van schoon en ecologisch gezond water te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per onderwerp in deze meerjarenperiode genomen.

Nr.	Thema	Acties beheerprogramma 2016-2021	Volume	Gereed	2020	2021	2022	2023
		PROGRAMMA SCHOON EN GEZOND WATER						
6.1.4	Kaderrichtlijn water	Vaststellen nieuw maatregelplan voor Stroomgebiedsbeheerplan 2022-2027		2021				
6.2.1	Herstel van de beek	Westerwoldse Aa hermeandering	15 km	2020				
6.2.2		Drentsche Aa hermeandering Drentsche Aa beekbodemverhoging	4 km 3 stuks	2023				
6.2.3		Hunze hermeandering	17 km	2023				
6.3.1	Natuurvriendelijke oevers in kanalen	NVO: Kanalen Westerwolde (12 km waarvan 3,5 km gereed)	8,5 km	2021				
6.3.4		NVO: Kanalen Duurswold	2,7 km	2021				
6.3.5		NVO: Kanalen Hunze/Veenkoloniën	8 km	2021				
6.3.6		NVO: Noord-Willemskanaal	3 km	2021				
6.4.4	Herstel van meren	Inrichting rietoevers Zuidlaardermeer		2022				
6.4.5		Inrichting moeraszone Wolfsbarge II bij het Zuidlaardermeer		2021				
6.5.3	Vismigratie	Realisering vispassages Drentsche Aa	2 stuks	2023				
6.5.4		Realisering vispassages Hunze	7 stuks	2023				
6.8.1	Gewasbeschermingsmiddelen	Monitoring gewasbeschermingsmiddelen op KRW-mmeetpunten		2021				
6.8.2		Maatregelen in Glastuinbouwgebieden samen met LTO Glaskracht		2020				
6.8.3		Waar mogelijk faciliteren we de aanleg van akkerranden		2020				
6.10.2	Verziltting	Bepalen effect vermindering van doorspoeling op zoutgehalte en ecologie		2020				
6.11.1	Vergunningverlening, toezicht en handhaving	Actualiseren beleidsnota vergunningverlening en handhaving op basis van nieuwe Omgevingswet		2020				

Nr.	Thema	Acties beheerprogramma 2016-2021	Volume	Gereed	2020	2021	2022	2023
6.13.3	Zuiveren	Doorvertaling van landelijk beleid naar mogelijke maatregelen terugdringing emissie van microverontreinigingen		2023	■	■	■	■
6.13.4		Verdere ontwikkeling van de rwzi als grondstoffenfabriek voor fosfaat en stikstof		2020	■			
6.13.5		Optimaliseren van de energieproductiemix (elektriciteit/gas) bij de rwzi's		2023	■	■	■	■
6.15.1	Exoten	Rapportage van verspreiding en effecten op KRW-doelstellingen van de Gevlekte Amerikaanse Riverkreeft en Chinese Wolhandkrab		2020	■			
6.16.1	Drinkwateronttrekking Drentsche Aa	Uitvoeren afgesproken maatregelen uit Uitvoeringsprogramma Oppervlaktewateronttrekking Drentsche Aa		2021	■	■		
6.17.1	Zwemwater	Bepalen maatregelen ter verbetering van bacteriologische waterkwaliteit		2021	■	■		
6.17.2		Uitbreiden monitoring zwemwateren met blauwalgen		2021	■	■		
6.17.3		Ondersteunen onderzoek zwemwater/blauwalgenproblematiek		2021	■	■		
6.18.1	Overige wateren inclusief stedelijk water	Samen met gemeenten vaststellen voor welke stedelijke wateren een streefbeeld en maatregelenpakket wordt opgesteld		2020	■			
6.19.1	Waterketen	Opstelling integrale afvalwaterbeleidsplannen		2023	■	■	■	■
6.19.2		Invoering integraal meet- en monitoringssysteem		2023	■	■	■	■

Programma water en ruimtelijke ordening

Beleidsdoel

We zorgen voor een optimale afstemming tussen water en ruimtelijke ordening en borgen daarbij dat water een meesturende rol heeft in de ruimtelijke ordening.

Ruimtelijke ordening en waterbeheer hebben grote invloed op elkaar. Vroeger moest het water zich aanpassen aan de eisen van de ruimtelijke ordening en de diverse gebruiksfuncties zo goed mogelijk faciliteren. Recente waterproblemen toonden aan dat we wateropgaven niet meer alleen met technische ingrepen kunnen oplossen, maar dat we meer en meer van natuurlijke processen gebruik moeten maken. Dat vraagt echter om ruimte. Bovendien is het onverstandig om zonder meer ruimtelijke bestemmingen te plannen, die op het gebied van waterbeheer niet toekomstbestendig zijn en op een later tijdstip tot extra maatschappelijke ingrepen en kosten leiden. Daarnaast biedt de combinatie met water kansen voor andere maatschappelijke domeinen, bijvoorbeeld recreatie en toerisme. Kortom, water stelt eisen en beperkingen aan de ruimtelijke inrichting, maar biedt aan de andere kant ook mogelijkheden. Om dat bij de ontwikkeling van ruimtelijke visies en plannen goed tot zijn recht te laten komen, is een vroegtijdige, meedenkende en toetsende benadering vanuit het waterschap en samenwerking met provincie en gemeente essentieel. Door de OESO is onlangs een rapport over het waterbeheer in Nederland uitgebracht waarbij ook gewezen is op versterking van de relaties tussen water, landgebruik en ruimtelijke ordening (o.a. integrale gebiedsgerichte aanpak). De door de OESO gesignaleerde versterking van de relaties tussen water, ruimtelijke ordening en landgebruik onderschrijven wij en daar willen we in de praktijk ook naar handelen.

Ambitie voor 2021

In 2021 zijn we vroegtijdig betrokken bij alle ruimtelijke ontwikkelingen en keuzen die relevant voor ons zijn. Klimaatbestendigheid en waterveiligheid zijn volwaardig ingebed in alle ruimtelijke visies en plannen die ons beheergebied raken. Tevens is er samen met de provincies bepaald in welke situaties we het principe van functie volgt peil hanteren in plaats van peil volgt functie.

Het programma water en ruimtelijke ordening is in twee thema's opgedeeld. Om ons beleidsdoel en de ambities op het gebied van water en ruimtelijke ordening te realiseren worden de volgende maatregelen (acties) per onderwerp in deze meerjarenperiode genomen.

Nr.	Thema	Acties beheerprogramma 2016-2021	Volume	Gereed	2020	2021	2022	2023
		PROGRAMMA WATER EN RUIMTELIJKE ORDENING						
7.1.1	Prominentere rol voor water	Samen met gemeenten en provincie uitwerken beleid voor ruimtelijke adaptatie conform afspraken uit Deltaprogramma		2020				
7.1.2		Intensivering van ons relatiebeheer met provincies en gemeenten om een vroegtijdige, kansen scheppende en optimale afstemming tussen water en r.o.-functies te realiseren		2021				
7.2.1	Houdbaarheid "peil volgt functie"	Samen met de provincies werken we een strategie uit ten aanzien van de discussie 'peil volgt functie – functie volgt peil'		2021				

Kosten per programma op kostensoort
(bedragen x € 1.000)

	Begroting 2020	Begroting 2021	Begroting 2022	Begroting 2023
Veiligheid				
Kapitaallasten	4.586	4.476	4.505	4.496
Personeelslasten	1.651	1.709	1.762	1.805
Overige lasten/baten	5.475	5.401	5.382	5.485
Totaal	11.712	11.586	11.649	11.786
Watersystemen				
Kapitaallasten	13.996	13.171	12.368	12.327
Personeelslasten	16.038	16.571	17.067	17.481
Overige lasten/baten	26.243	26.797	27.022	27.406
Totaal	56.277	56.539	56.457	57.214
Organisatie				
Kapitaallasten	1.920	2.118	2.135	2.043
Personeelslasten	12.124	12.475	12.806	13.100
Overige lasten/baten	13.213	13.262	13.533	13.798
	27.257	27.855	28.474	28.941
waarvan doorberekend	6.613	6.869	7.035	7.057
Totaal	20.644	20.986	21.439	21.884
Totaal programma's	88.633	89.111	89.545	90.884
Inzet reserves	-2.600	-1.700	-1.050	-1.000
	86.033	87.411	88.495	89.884

Investeringsuitgaven per programma
(bedragen x € 1.000)

	2020	2021	2022	2023
Veiligheid	3.206	5.750	3.700	7.041
Watersystemen	18.530	16.230	12.349	14.579
Organisatie	2.675	1.457	1.270	780
Totaal	24.411	23.437	17.319	22.400

In bijlage I (het meerjareninvesteringschema 2020 – 2023) staan alle geplande investeringen.

HOOFDSTUK 2. Beschouwingen bij de meerjarenraming 2020 – 2023

Hoofdstuk 2 van de meerjarenraming is onderverdeeld in een aantal paragrafen die deels zijn voorgeschreven in het Waterschapsbesluit. De volgende onderwerpen worden behandeld.

- A. Ontwikkelingen
- B. Uitgangspunten en normen
- C. De meerjarenraming 2020 - 2023 in cijfers
- D. De ontwikkeling van de waterschapsbelastingen
- E. Weerstandsvermogen
- F. Risicoparagraaf
- G. Investeringsprogramma
- H. Financiering

A. Ontwikkelingen (financieel)

Algemeen

De betrekkelijk hoge groei van de afgelopen jaren is voorbij. De wind uit het buitenland doet de economie afkoelen. De Nederlandse economie zal derhalve terugkeren naar een standaard groeitempo. Volgens het Centraal Plan Bureau (CPB) groeit de economie voor zowel 2019 als 2020 met 1,5%. Voor de jaren 2021 tot en met 2023 wordt een jaarlijkse groei voorzien van 1,1%. Door het lagere groeitempo van de Nederlandse economie is ook sprake van een lagere groei van de werkgelegenheid. Per saldo is een lichte stijging van de werkloosheid voorzien richting 4,0% in 2020 (2019: 3,8%), maar deze blijft nog altijd laag. De werkloosheid loopt vervolgens naar verwachting verder op naar 4,3% van de beroepsbevolking in 2023. Door de lastenverhogingen – het lage btw-tarief, de energiebelasting en de ODE-heffing (Opslag Duurzame Energie) – is de inflatie in 2019 met 2,3% relatief hoog. In 2020 valt deze inflatie terug naar 1,4%. Voor de hierop volgende jaren gaat het CPB uit van een jaarlijkse stijging van 1,5% voor de jaren 2021-2023. Mede doordat de inflatie de komende jaren ruim onder de ECB-doelstelling van 2% zal liggen, blijven de korte en lange rente in de EU laag. De overheidsbegroting komt uit op een EMU-tekort van 0,2% aan het eind van de meerjarenperiode. De overheidsschuld neemt in 2020 af tot 47,1% van het bbp.

De lastenstijging de komende jaren is, voor de totale begroting, bij ons naar verwachting gemiddeld 1,6%. Dit percentage ligt een fractie boven de verwachte inflatie van 1,5% de komende jaren.

Coalitieakkoord

De onderwerpen opgenomen in het Coalitieakkoord 2019 – 2023 zijn of worden in de komende periode in gang gezet. Dit betreft onder meer:

- stimuleren van de aanleg van akkerranden;
- stimuleren van de biodiversiteit;
- vergroten van onze zichtbaarheid door middel van informatieborden;
- ons cultureel (water)erfgoed toegankelijke houden en goed onderhouden;
- duurzaamheidsmaatregelen, inclusief innovatie en energie.

De hiervoor benodigde middelen zijn in deze meerjarenraming opgenomen.

EMU-saldo

De komende jaren wordt als landelijk EMU-saldo een overschot verwacht van 1,2% in 2019 en 0,8% in 2020. In het Centraal Economisch Plan (CEP) 2019 komt de overheidsbegroting vervolgens uit op een EMU-tekort van 0,2% aan het eind van de meerjarenperiode. Voor de jaren 2019 tot en met 2022 is een nieuwe afspraak gemaakt over de ruimte in het EMU-saldo voor de decentrale overheden: er komt een gezamenlijke ruimte van 0,4% (0,27% voor gemeenten, 0,08% voor provincies en 0,05% voor waterschappen) van het BBP. Omdat de ruimte de laatste twee jaar 0,3% was, is dit een mooi resultaat. Unie, VNG en IPO hebben uitgesproken dat hiermee naar verwachting voldoende ruimte is voor alle noodzakelijke investeringen, ook om de gezamenlijke ambities uit het Interbestuurlijk programma te realiseren. Voor de waterschappen gaat het dan met name om klimaatadaptatie, de energietransitie en de circulaire economie. Mocht de ruimte toch te beperkt blijken, dan vinden de decentrale overheden een luisterend oor bij het kabinet.

Ons waterschap zit in structurele zin ruim onder onze referentiewaarde van het EMU-saldo. Dit komt vooral doordat we jaarlijks meer afschrijven dan investeren.

B. Uitgangspunten en normen

Uitgangspunten voor de MJR 2020 – 2023 zijn de volgende door het algemeen bestuur vastgestelde documenten:

- de meerjarenraming van vorig jaar: de MJR 2019 – 2022 (AB juli 2018)
- de begroting 2019 (AB november 2018)
- het beheerprogramma 2016 - 2021
- het coalitieakkoord 2019 - 2023

Het uitgangspunt voor de meerjarenraming is de afgelopen jaren de lastenstijging te beperken en sterke schommelingen in tarieven tegen te gaan. Hiervoor worden vooral de beschikbare algemene reserves variabel ingezet.

Voor de berekeningen van de jaarschijven 2020 – 2023 zijn de hieronder genoemde normen gehanteerd.

Kapitaallasten

De kapitaallasten in de MJR zijn gebaseerd op een investeringsvolume van € 15 miljoen per jaar. In de begroting 2019 werd uitgegaan van een renteomslagpercentage van 2,66%. Bij de herrekening van de voorjaarsrapportage 2019 is het renteomslagpercentage gedaald naar 2,58%. Mede doordat de inflatie de komende jaren ruim onder de ECB-doelstelling van 2% zal liggen, blijven de korte en lange rente in de EU laag.

Als gevolg van historisch laag blijvende rentes is in deze meerjarenraming uitgegaan van een renteomslagpercentage over de hele periode 2020 t/m 2023 van 2,6%.

De jaarlijks aangetrokken leningen zijn, met name, voor de herfinanciering van de aflossingen op de bestaande leningen. Dit betekent dat de herfinanciering van de in het verleden aangetrokken "dure" leningen worden geherfinancierd met leningen tegen de huidige lage rentepercentages. Eventuele rentestijgingen (in kleine stapjes) hebben op het renteomslagpercentage geen nadelig effect zolang de herfinanciering tegen een lager percentage is.

In de als bijlage opgenomen MJR 2020 – 2023 staat de werkvoorraad aan investeringsuitgaven per jaar gepland.

Personeelslasten

De personeelsformatie is vanaf 2020 verhoogd met 2 fte tot 329,5 fte.

De personele begroting stijgt enerzijds met 1 fte wegens door ons via de Unie aangegane verplichting inzake de bijdrage aan de invoering van de Aanpassingswet (betreft de Wet Open Overheid die moet leiden tot documentaire transparantie en controleerbaarheid). Anderzijds betreft het 1 fte waarvoor in 2019 de exploitatiebegroting is verlaagd ten behoeve van personele inzet (in eigen beheer uitvoeren werkzaamheden) zoals reeds gemeld in de begroting 2019.

Voor de jaarlijkse stijging van de salarissen en sociale lasten is uitgegaan van 3%. Met dit percentage kunnen naar verwachting reguliere ontwikkelingen, zoals aanpassingen in de sociale lasten (o.a. zorg- en pensioenpremies) en de verhoging van de salarissen (cao-uitkomsten) worden gedekt.

De ontwikkeling van de pensioenpremies blijft onzeker. Bepalend voor de pensioenpremies is de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad geeft de verhouding aan tussen bezittingen en (toekomstige) pensioenverplichtingen van het ABP. De dekkingsgraad is per 31 maart 2019 102,4% en begeeft zich al een aantal jaren onder het vereiste niveau van 104,2%.

Er zijn verschillende pensioenfondsen die volgend jaar de pensioenen waarschijnlijk moeten gaan verlagen. Voor het ABP is de kans op verlaging van de pensioenen in 2020 klein. Voor 2021 is de kans op verlaging wel reëel. Of er daadwerkelijk een verlaging komt in 2021, wordt pas eind 2020 duidelijk en hangt af van een combinatie van factoren zoals de ontwikkeling van de rente en de beleggingen. Ook de discussie over de vernieuwing van het huidige pensioenstelsel speelt hierin een belangrijke rol.

Prijzen

Over het algemeen volgen wij de ramingen van het Centraal Planbureau (CPB) ten aanzien van de prijsontwikkelingen. Dit voorjaar heeft het CPB het Centraal Economisch Plan (CEP) uitgebracht. Door de lastenverhogingen – het lage btw-tarief, de energiebelasting en de ODE-heffing (Opslag Duurzame Energie) – is de inflatie in 2019 met 2,3% relatief hoog. In 2020 valt deze inflatie terug naar 1,4%. De hogere arbeidskosten werken door in dit inflatiecijfer. Voor de hierop volgende jaren gaat het CPB uit van een jaarlijkse stijging van 1,5% voor de jaren 2021-2023. In deze meerjarenraming is, conform het CPB, uitgegaan van 1,5%. Hiermee is in deze MJR gerekend over de hele meerjarenperiode.

Dividendopbrengst Nederlandse Waterschapsbank (NWB)

Tot en met 2011 keerde de NWB jaarlijks een dividenduitkering uit van in totaal € 40 miljoen. Dit betekende voor ons een jaarlijkse dividendopbrengst van ca. € 1,4 miljoen. Door strengere internationale eisen gesteld aan banken, werd de NWB verplicht een hoger eigen vermogen aan te houden. Inmiddels voldoet de NWB aan de (strengere) eisen inzake het eigen vermogen en wordt vanaf 2019 weer dividend uitgekeerd. Het huidig dividend bedrag is echter gehalveerd ten opzichte van het in het verleden uitgekeerd bedrag (totaal € 40 miljoen tegen € 20 miljoen nu). Ons aandeel hierin is ca. € 0,7 miljoen. In de begroting 2019 werd uitgegaan van een dividenduitkering van € 1 miljoen. De NWB gaat voor de komende jaren uit van een stabiele dividenduitkering.

C. De meerjarenraming 2020 – 2023 in cijfers

C1. Uitkomsten meerjarenraming

Een van de uitgangspunten bij het opstellen van de MJR is te proberen een lage, maar vooral stabiele lastenontwikkeling te realiseren. Lastenontwikkelingen per taak worden bepaald door gerealiseerde investeringen en benutte kansen. Die lopen per taak niet gelijk op. Het merendeel van onze investeringen wordt voor de taak watersysteembeheer gemaakt. Als gevolg hiervan loopt de lastenontwikkeling per taak uiteen.

De MJR is opgesteld conform de onder B genoemde uitgangspunten. Een ander uitgangspunt is een stabiele en lage lastenstijging te bewerkstelligen voor de taak watersysteembeheer. De afgelopen jaren is de lastenstijging voor watersysteembeheer constant gehouden op 2% met inzet van de algemene reserve. Ingaande deze MJR is 2% niet meer mogelijk en komen we uit op 3% voor de hele periode. Aan het eind van deze periode is dan de minimumomvang van de algemene reserve nagenoeg bereikt. Dit houdt in dat vanaf 2024 de algemene reserve niet meer toereikend is voor verdere stabilisatie van de lastenstijging. Dit betekent een extra éénmalige stijging van ca. 2% boven op de reguliere stijging van 2024.

De stijging van 2% naar 3% is onder meer het gevolg van de wegens extra landelijke opgaven bijgestelde personele begroting, eveneens is de ambitie van het coalitieakkoord vertaald. Een negatieve uitschieter is echter de extra kosten die het NBK met zich meebrengt. De verwachting is dat door een vergrote control bij het NBK, dit deels éénmalige kosten zijn.

De taak zuiveringsbeheer geeft in 2020 een lichte stijging en vervolgens jaarlijks een lichte daling. De lichte stijging in 2020 is grotendeels het gevolg van de bijstelling van de personele begroting, het Coalitieakkoord en de hogere kosten van het NBK. Hier staat een daling van de kapitaallasten tegenover. Hierbij wordt nog opgemerkt dat de huidige discussie over het verwijderen van medicijnresten, op termijn kan leiden tot een kostenverhoging van de taak zuiveringsbeheer.

Lastenontwikkeling in procenten (met inzet reserves)

	2020	2021	2022	2023
Totaal	1,9%	1,6%	1,2%	1,6%
Per taak				
- Watersysteembeheer	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%
- Zuiveringsbeheer	0,8%	0,0%	-0,8 %	-0,2%

Het coalitieakkoord streeft onder andere een geleidelijke lastenontwikkeling na. We streven ernaar de stijging te beperken tot het inflatieniveau.

De lastenstijging de komende jaren is, voor de totale begroting, naar verwachting gemiddeld 1,6%. Dit percentage ligt een fractie boven de verwachte inflatie van 1,5% de komende jaren.

In de cijfers hieronder wordt de ontwikkeling van de meerjarenraming op kostensoorten weergegeven, gevolgd door een globale toelichting.

Meerjarenraming naar kosten- en opbrengstesoorten

(bedragen x € 1.000)

kostensoort	begroting 2020	begroting 2021	begroting 2022	begroting 2023
kapitaallasten	23.199	22.525	21.704	21.642
personeelslasten	28.540	29.372	30.229	31.111
goederen en diensten door derden	40.864	41.180	41.536	42.029
toevoeging aan voorzieningen	585	585	585	585
onvoorzien	109	111	112	114
totaal lasten	93.297	93.773	94.166	95.481
baten	-3.695	-3.734	-3.733	-3.751
onttrekking bestemmingsreserves	-969	-928	-888	-846
netto lasten	88.633	89.111	89.545	90.884
inzet reserves	-2.600	-1.700	-1.050	-1.000
te dekken door watersysteem- en zuiveringsheffing	86.033	87.411	88.495	89.884
stijging (absoluut)	1.635	1.378	1.084	1.389
stijging (in procenten)	1,9%	1,6%	1,2%	1,6%

Belangrijke wijzigingen die in deze cijferopstelling zijn verwerkt:

Dividenduitkering NWB

Ingaande 2020 wordt rekening gehouden met een dividenduitkering NWB van € 0,7 miljoen, in de begroting 2019 werd nog uitgegaan van € 1 miljoen.

Bijdrage NBK

Omdat de gestelde doelstellingen uit het oorspronkelijke bedrijfsplan 2016 niet gehaald worden, worden er momenteel diverse maatregelen ter verbetering genomen.

De gevolgen voor het begrotingsjaar 2020 en verder van het NBK worden nog onderzocht en moeten nog worden behandeld in het bestuur van het NBK. Onze voorlopige grove indicatie is dat onze bijdrage in 2020 met € 500.000,- zal stijgen. Bij de begroting 2020 wordt het definitieve effect op onze bijdrage meegenomen.

Een deel van de hogere kosten is tijdelijk en zal in de loop van deze meerjarenperiode afnemen.

Maatregelen op de RWZI's ten behoeve van de waterkwaliteit

In het AB van 13 december 2017 is als onderdeel van het 10 puntenplan Nutriënten en Gewasbeschermingsmiddelen (GBM) besloten maatregelen te gaan voorbereiden op RWZI Gieter en RWZI Assen om met name de fosfaatbelasting te reduceren. Hiervoor is een voorbereidingskrediet beschikbaar gesteld van € 100.000,- voor de verdere planuitwerking en onderzoeken. Dit zal worden

afgerond in 2019.

In de investeringsplanning is voor 2020 en 2021 voorlopig € 4 miljoen geraamd voor de aanpassingen op de RWZI's Gieten en Assen. In de loop van 2019 zal, na de planuitwerking en onderzoeken, een nauwkeuriger berekening van de uitvoeringskosten worden gemaakt.

Tevens zijn ingaande 2021 € 195.000,- extra exploitatielasten opgenomen als gevolg van deze investering.

Ambities Coalitieakkoord

De benodigde middelen, totaal € 566.000,- in 2020 en daarna licht stijgend, voor de uitvoering van de ambities opgenomen in het coalitieakkoord 2019 – 2023 zijn in deze meerjarenraming opgenomen.

De jaarlijkse raming voor duurzaamheid, inclusief innovatie en energie bedraagt € 1.000.000,- en is onderverdeeld in 30% (€ 300.000,-) exploitatielasten en 70% (€ 700.000,-) investeringen.

Inzet algemene reserves

Totaal is voor de hele meerjarenperiode € 6,4 miljoen aan algemene reserve ingezet om de lastenstijging voor de taak watersysteembeheer te beperken.

C2. Lastenontwikkeling in perspectief

Een van de uitkomsten van het Bestuursakkoord Water (BAW) uit 2011 is dat de ontwikkeling van de lokale lasten in beeld gebracht moet worden. Het doel hiervan is te volgen of de waterschappen de verwachte doelmatigheidswinst in 2020 realiseren en of de waterschappen inderdaad een gematigde lastenontwikkeling kennen.

Landelijk is afgesproken dat de lasten per waterschap vanaf 2010 maximaal met 2,7% exclusief inflatie per jaar mogen stijgen. Dit percentage is een gemiddelde. Dit percentage is in 2014 verlaagd naar 2,5%. Met deze 2,5% moet elk waterschap de kosten van de MURA, de HWBP, de KRW en WB21 opgaven en overige ontwikkelingen betalen. In de 2,5% is opgenomen de gerealiseerde besparingen in bijvoorbeeld de afvalwaterketen. Daarnaast mogen de lokale lasten stijgen met de reguliere loon- en prijsstijgingen. Bij een loon- en prijsstijging van gemiddeld 2% bedraagt de totale lokale lastenstijging hiermee ongeveer 4,5% per jaar.

Zolang de lastenstijging onder de afgesproken 2,5% (excl. loon- en prijsstijging) per jaar blijft voldoet het waterschap aan de norm. Als alle waterschappen aan de norm voldoen hebben we als collectief de afgesproken doelmatigheidswinst in 2020 gerealiseerd.

De landelijke trend is dat we als waterschappen ruim onder de toegestane lastenontwikkeling blijven. Met een gemiddelde lastenstijging van ongeveer 1,6% voldoen wij ruimschoots aan deze norm.

C3. Inzet reserves

De omvang van de algemene reserves per 1 januari 2020 is als volgt:

Taak	Stand per 1 januari 2020 (incl. VJR 2019)	Minimum omvang (basis: risico- inventarisatie)	Meer t.o.v. Minimumomvang
Watersysteembeheer	8.072.000	1.677.000	6.395.000
Zuiveringsbeheer	1.013.000	651.000	362.000
Totalen	9.085.000	2.328.000	6.757.000

Omvang risico's

Op basis van de recente actualisatie van de risico-inventarisatie is de minimale omvang van de reservepositie vastgesteld op rond € 2,3 miljoen. Zie verder de toelichting bij de risicoparagraaf.

Watersysteembeheer

De afgelopen jaren is de lastenstijging voor watersysteembeheer constant gehouden op 2% met inzet van de algemene reserve. Het beleid is al een aantal jaren om de tariefstijging van het watersysteembeheer te egaliseren door inzet van de algemene reserve. De algemene reserve wordt hiervoor ingezet tot de minimumomvang.

Zoals reeds aangegeven is ingaande deze MJR stabilisatie op 2% niet meer mogelijk en komen we uit op 3,0% voor de hele periode. Aan het eind van deze periode is dan de minimumomvang van de algemene reserve nagenoeg bereikt. Dit houdt in dat vanaf 2024 de algemene reserve niet meer toereikend is voor verdere stabilisatie van de lastenstijging. Dit betekent een extra stijging van ca. 2% boven op de reguliere stijging van 2024.

Zuiveringsbeheer

In ons Financieel Statuut is opgenomen dat de algemene reserve maximaal 10% van de omvang van de taak mag bedragen. Is de algemene reserve hoger dan de maximumomvang dan wordt het "overschot" in vier gelijke delen teruggegeven aan de belastingbetalers door het verlagen van de tarieven. De maximumomvang voor zuiveringsbeheer bedraagt rond € 4 miljoen. De stand van ca. € 1 miljoen ligt derhalve nog onder het maximum.

D. De ontwikkeling van de waterschapsbelastingen

In juli 2018 is de kostentoedelingsverordening watersysteembeheer voor het laatst herzien. De verdeling over de categorieën ziet er als volgt uit:

Categorie:	
Ingezetenen	29%
Gebouwd	48,6%
Ongebouwd	22%
Natuur	0,4%

Eenheden

Voor het bepalen van de tarieven zijn niet alleen de kosten van belang ook de heffingsmaatstaven (het noemereffect) spelen een rol.

In deze MJR is voor de watersysteemheffing gebouwd uitgegaan van het jaarlijks stijgen van de WOZ-waarde voor 2020 van 6%, voor 2021 4% en voor de jaren 2022 en 2023 van 2,5%.

Gerekend is met de volgende eenheden:

		2019	2020	2021	2022	2023
Watersysteemheffing	Maatstaf					
Ingezetenen	Hoofdbewoner	180.200	180.300	180.400	180.500	180.600
Gebouwd (basis)	WOZ-waarde	€ 43,7 mrd	€ 46,3 mrd	€ 48,1 mrd	€ 49,4 mrd	€ 50,6 mrd
Gebouwd (buitendijks)	WOZ-waarde	€ 71 mln	€ 75 mln	€ 75 mln	€ 80 mln	€ 82 mln
Ongebouwd (basis)	Hectare	134.215	140.405	140.280	140.155	140.030
Ongebouwd wegen	Hectare	8.400	4.040	4.040	4.040	4.040
Ongebouwd (buitendijks)	Hectare	80	80	80	80	80
Natuur	Hectare	35.425	32.425	32.425	32.425	32.425
Verontreinigingsheffing	VE	5.000	5.000	5.000	5.000	5.000
Zuiveringsheffing	VE	540.000	540.300	540.500	540.700	540.900

Opmerking

Het aantal ingezetenen is niet gelijk aan het aantal inwoners van ons beheergebied. Dit kan betekenen dat ondanks een bevolkingskrimp een lichte stijging van het aantal ingezetenen (vooral meer eenpersoonshuishoudens) mogelijk is.

Belastingtarieven 2020 - 2023

We gaan uit van het voortzetten van de ingezette koers van kostenbeheersing.

De beeldvorming van het waterschap wordt voor een deel bepaald door de ontwikkeling van de tarieven. Grote schommelingen in de tariefontwikkeling zijn niet gewenst.

Onderkend moet wel worden dat we op met name de noemereffecten geen invloed hebben.

Hierna worden per taak de kostenontwikkelingen en de tariefontwikkelingen tot en met 2023 aangegeven.

Meerjarenraming watersysteembeheer

(bedragen x € 1.000)

	begroting 2020	begroting 2021	begroting 2022	begroting 2023
Netto kosten	48.709	49.143	49.862	51.220
Bedrag voor onvoorzien	59	61	63	64
Kosten kwijtschelding	678	678	678	678
Onttrekking bestemmingsreserves	-969	-928	-888	-846
Netto lasten	48.477	48.954	49.715	51.116
Inzet algemene reserve	-2.600	-1.700	-1.050	-1.000
Te ontvangen belastingopbrengst	45.877	47.254	48.665	50.116
Stijging in procenten	3,0%	3,0%	3,0%	3,0%

Tarieven 2019 - 2023	Tarieven 2019	begroting 2020	begroting 2021	begroting 2022	begroting 2023
Watersysteemheffing:					
ingezetenen	73,15	74,95	77,05	79,29	81,67
gebouwd (basis)	0,04904%	0,04782%	0,04737%	0,04761%	0,04783%
gebouwd (buitendijks)	0,01392%	0,01382%	0,01356%	0,01360%	0,01365%
ongebouwd (basis)	62,07	64,91	67,11	69,25	71,39
ongebouwd (wegen)	123,37	128,92	133,35	137,61	141,87
ongebouwd (buitendijks)	16,09	16,91	17,43	17,97	18,53
natuur	5,51	6,24	6,38	6,57	6,76
Verontreinigingsheffing	73,79	74,32	74,29	73,66	73,52

Meerjarenraming zuiveringsbeheer

(bedragen x € 1.000)

	begroting 2020	begroting 2021	begroting 2022	begroting 2023
Netto kosten	38.664	38.665	38.338	38.276
Bedrag voor onvoorzien	50	50	50	50
Kosten kwijtschelding	1.442	1.442	1.442	1.442
Netto lasten	40.156	40.157	39.830	39.768
Inzet algemene reserve	0	0	0	0
Te ontvangen belastingopbrengst	40.156	40.157	39.830	39.768
Stijging / Daling in procenten	0,8%	0,0%	-0,8%	-0,2%

Tarief 2019 – 2023	Tarief 2019	begroting 2020	begroting 2021	begroting 2022	begroting 2023
Zuiveringsheffing	73,79	74,32	74,29	73,66	73,52

Doordat niet iedereen in dezelfde mate voor beide taken betaalt treden verschillen op in de lastenontwikkeling per categorie belastingbetalers. Hieronder wordt dit effect in procenten aangegeven.

Effecten tarieven op voorbeeldbelastingbetalers

	2020	2021	2022	2023
Gezin met een huurhuis	1,2%	0,7%	0,1%	0,7%
Gezin met een eigen woning	1,7%	1,3%	0,9%	1,3%
Gezin met een agrarisch bedrijf	4,3%	3,2%	3,0%	3,0%
MKB bedrijf	2,2%	1,7%	1,4%	1,7%
Industrieel bedrijf	0,9%	0,2%	-0,5%	0,1%
Natuur	13,2%	2,2%	3,0%	2,9%

Bij de voorbeeldbelastingbetalers zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd (basis 2019):

Gezin met een huurhuis: 3 VE

Gezin met een eigen woning: 3 VE, WOZ-waarde € 200.000,-

Gezin met een agrarisch bedrijf: 3 VE, WOZ-waarde € 400.000,-, 80 hectare landbouwgrond

MKB bedrijf: 10 VE, WOZ-waarde € 2.000.000,-

Industrieel bedrijf: 800 VE, WOZ-waarde € 10.000.000,-

Natuur: tarief per hectare

Over het algemeen volgen de tarieven de lastenontwikkeling per taak. De verschillen worden duidelijk bij onze “voorbeeldbelastingbetalers”.

Door veranderingen in de heffingseenheden (aantal ingezetenen, hectares ongebouwd etc.) treden onderling wel verschillen op. Hier speelt mee dat het aantal eenheden (hectares) bij ongebouwd jaarlijks afneemt. Bij de overige belastingcategorieën stijgt het aantal eenheden (WOZ-waarde, aantal ingezetenen). Bij een verlaging van het aantal eenheden, stijgt het tarief per eenheid.

In 2020 worden de tarieven ongebouwd beïnvloedt door de “uitspraak wegen”.

De Hoge Raad heeft op 9 november 2018 uitspraak gedaan over de definitiekwestie van wegen voor de watersysteemheffing. De tariefdifferentiatie wegen betekent dat we voor wegen een 100% opslag op het basistarief voor de watersysteemheffing ongebouwd mogen opleggen. Alleen voor de verharde gedeeltes kunnen we de tariefdifferentiatie wegen toepassen. Het kan niet meer voor de aan de weg toebehorende gronden, zoals bermen en sloten.

Dat betekent dat wij teveel hectares tot de categorie wegen hebben gerekend. Vanaf de belastingaanslagen 2019 passen wij de nieuwe definitie van het begrip weg toe. Dit betekent een halvering van het aantal hectares.

Dit heeft op het tarief ongebouwd een verhogend effect van 2,8%. Hier tegenover staat een verwachte daling van de hectares natuur (volgens inschatting van het NBK). Dit heeft een verlagend effect op het tarief ongebouwd van 1,3%. Dit betekent voor 2020 een verwachte tariefstijging van 4,5%. Dit is 1,5% hoger dan de lastenstijging van de taak watersysteembeheer van 3%.

Daarnaast speelt de “uitspraak Rijkswater buitendijks” waardoor we geen heffing buitendijks meer mogen opleggen. Dit zijn vooral 1.200 hectares natuur. Daarnaast daalt ook het aantal hectares natuur ongebouwd met 1.800. Dit betekent een stijging van het tarief natuur in 2020 van 13,2% (€ 0,73 per hectare).

Voor het zuiveringsbeheer worden de kosten verdeeld op basis van het aantal vervuilingseenheden.

E. Weerstandsvermogen

De algemene reserves worden vooral gebruikt als algemeen weerstandsvermogen. Het hebben van voldoende eigen vermogen stelt ons in staat financiële tegenvallers, zoals beschreven in de risicoparagraaf, op te kunnen vangen zodra ze zich voordoen.

Uitgangspunt is de omvang van deze reserves in overeenstemming te brengen met het in ons Financieel Statuut gebruikte uitgangspunt dat de reservepositie per taak ligt binnen de bandbreedte van het vastgestelde minimum en maximum.

Al een aantal jaren is ons beleid hierop aangepast. Het handhaven van reserves op het minimaal gewenste niveau, voor de taak watersysteembeheer, is nu het uitgangspunt.

In de tabel hieronder zijn de meest actuele gegevens verwerkt. Gegevens gebaseerd op een jaarlijkse lastenstijging van 3,0% bij het watersysteembeheer en een gemiddelde lastendaling van rond 0% bij het zuiveringsbeheer. Eerst wordt de actuele stand weergegeven, daarna het verloop van de stand over de meerjarenperiode. Jaarlijks wordt bij de begroting een concreet voorstel gedaan hoe om te gaan met de algemene reserves.

Omvang reserves

Volgens deze meerjarenraming ziet het verloop van de algemene reserves er als volgt uit:

Tabel verloop algemene reserves 2020 – 2023 (per 31/12)

	2020	2021	2022	2023
Watersysteembeheer	8.072.000	5.472.000	3.772.000	2.722.000
Onttrekking/toevoeging	-2.600.000	-1.700.000	-1.050.000	-1.000.000
Saldo per 31/12	5.472.000	3.772.000	2.722.000	1.722.000
				<i>Minimum 1.677.000</i>
Zuiveringsbeheer	1.013.000	1.013.000	1.013.000	1.013.000
Onttrekking/toevoeging				
Saldo per 31/12	1.013.000	1.013.000	1.013.000	1.013.000
				<i>Minimum 651.000</i>

De stand eind 2023 van de algemene reserve watersysteembeheer is nagenoeg gelijk aan het minimumniveau.

F. Risicoparagraaf

Onderdeel van de meerjarenraming is de risicoparagraaf.

De risicoparagraaf geeft een inventarisatie van de risico's waarvoor slechts gedeeltelijk maatregelen zijn en kunnen worden getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn voor de financiële positie van het waterschap. De risico-inschatting is gebaseerd op subjectieve aannames, waarbij het inzicht sterk afhankelijk is van vele onzekere toekomstige factoren. Aangezien deze onzekerheden niet vooraf te kwantificeren zijn, kan er geen voorziening worden gevormd.

Het weerstandsvermogen geeft aan hoeveel financiële ruimte er is om substantiële tegenvallers op te vangen, zonder dat het beleid moet worden aangepast en/of doelstellingen niet kunnen worden gerealiseerd. De omvang van het weerstandsvermogen wordt bepaald door:

- de risico's;
- de weerstandscapaciteit (de algemene reserve).

De risico's relevant voor het weerstandsvermogen zijn die risico's die niet anderszins zijn ondervangen. Reguliere risico's – risico's die zich regelmatig voordoen en die veelal vrij goed meetbaar zijn – maken geen deel uit van de risico's in het onderdeel weerstandsvermogen. Hiervoor kunnen immers verzekeringen worden afgesloten of voorzieningen worden gevormd. Bij investeringsprojecten zijn de reguliere risico's onderdeel van de kostenraming die de basis vormt voor het aan te vragen investeringskrediet.

Wij hanteren voor het identificeren en kwantificeren van bedrijfsvoeringsrisico's een systematiek die het risico uitdrukt in de kans op optreden vermenigvuldigd met het gevolg, waarbij een onderscheid wordt gemaakt naar strategische, compliance (voldoen aan wet en regelgeving) of operationele gevolgen. Daarbij wegen we, indien mogelijk en van toepassing, ook het financiële aspect mee.

Met deze risicosimulatie hebben we bepaald dat het weerstandsvermogen circa € 2,3 miljoen moet zijn. De algemene reserve bedraagt per 31 december 2018 ca. € 13,0 miljoen (inclusief het resultaat 2018) en is derhalve ruimschoots toereikend voor de gesignaleerde risico's.

Als een crisis bijvoorbeeld als gevolg van een natuurramp of een terroristische aanslag zich voordoet, is het de vraag of Hunze en Aa's aansprakelijk kan worden gesteld voor de financiële gevolgen. Het waterschap zal in dergelijke gevallen hoogst waarschijnlijk over onvoldoende weerstandsvermogen beschikken om de financiële gevolgen te kunnen dragen. De verwachting is dat het Rijk bij een grote crisis zal bijdragen. Dit is bijvoorbeeld geregeld in de Wet tegemoetkoming schade bij rampen en zware ongevallen (Wts). Deze wet geeft regels over de tegemoetkoming in schade en kosten in geval van overstromingen door zoet water, aardbevingen en andere rampen en zware ongevallen. Waterschap Hunze en Aa's houdt geen rekening met disproportionele risico's bij het bepalen van de benodigde weerstandscapaciteit. Indien het weerstandsvermogen ontoereikend zou zijn voor de gevolgen van risico's kan de onbenutte belastingcapaciteit ter dekking worden ingezet, dit leidt tot tariefverhoging.

De laatste actualisatie vond plaats bij de jaarrekening 2018 (tevens AB 26 juni 2019). Ten opzichte van de jaarrekening 2018 zijn in de paragraaf geen aanpassingen gedaan.

De belangrijkste **risico's** zoals die momenteel worden gezien betreffen, ingedeeld naar strategisch, compliance en operationeel:

STRATEGISCH

Omgevingsgerichtheid en imago

Onze omgeving stelt steeds hogere eisen aan de uitvoering van onze taken, terwijl wij in essentie een op inhoud gerichte organisatie zijn en onze kerntaken vaak een lastig te meten of ervaren langetermijneffect hebben. Hierdoor lopen wij de kans om onvoldoende te voldoen aan de eisen en verwachtingen die onze omgeving stelt. Er zal adequaat moeten worden ingespeeld op maatschappelijke ontwikkelingen en het voldoende bewust zijn van de omgeving om bijvoorbeeld

projecten te kunnen realiseren. De communicatie en de omgevingsgerichtheid zullen we ook in 2020 en de daaropvolgende jaren blijven verbeteren.

Beschikbaarheid van ICT / informatievoorziening en de verwerking van persoonsgegevens

De ontwikkelingen in dit vakgebied gaan heel snel en grijpen diep in op de processen. De afhankelijkheid van ICT en van passende informatievoorziening maken de organisatie kwetsbaar. Adequate informatiebeveiliging, digitalisering en basisgegevens zijn noodzakelijk voor zekerheid in de bedrijfsvoering en het voorkomen van datalekken. Ook de rechtmatige verwerking van persoonsgegevens heeft onze aandacht. Hiervoor zijn al maatregelen in uitvoering; ook de komende jaren zullen op dit gebied resultaten worden geboekt. Het uitvoeren van maatregelen “achteraf” sluiten we echter niet uit.

Beschikbaarheid van technologie

Het op de juiste wijze uitvoeren van onze kerntaken is sterk afhankelijk van technische oplossingen, van de mogelijkheid om ontwikkelingen hierin te volgen en om uitval en storingen op te vangen. Voor de komende jaren ligt er daarnaast een grote opgave voor zowel de primaire als de regionale kerntaken. Hiervoor is kennis, kunde en capaciteit nodig die mogelijk niet voldoende in de organisatie aanwezig is. Technisch personeel kan in deze behoefte voorzien, maar de arbeidsmarkt is gespannen en verslechtert naar verwachting verder. Deze afhankelijkheid van technologie en de geringe beschikbaarheid van technisch personeel geven extra risico. Het waterschap geeft in de komende periode dan ook vorm en inhoud aan een bijgestelde personeelsplanning III (periode 2017-2020), met de bedoeling om goed en voldoende personeel te krijgen en te houden.

Samenwerking

We zoeken de samenwerking met andere waterschappen en met de gemeentes in ons gebied om onze doelen te realiseren. Hierdoor ontstaat een grotere bestuurlijke complexiteit én afstand tot het concrete proces. Een voorbeeld hiervan is de beoogde samenwerking in de waterketen. Indien deze onvoldoende tot stand komt, kunnen de besparingen die afgesproken zijn in het Bestuursakkoord Water niet gehaald worden. Zorgpunt hierbij is het besef van urgentie, maar ook de mogelijke wettelijke belemmeringen (zoals de btw en de vennootschapsbelasting).

Fonds Oude leidingen

Het Fonds Oude Leidingen maakt onderdeel uit van de Gemeenschappelijke Regeling met waterschap Noorderzijlvest en is bedoeld voor het opruimen van oude en buiten gebruik gestelde persleidingen. Het fonds wordt gevoed via het rendement op het fonds. Het fonds wordt beheerd door Noorderzijlvest. Als de omvang van het fonds ontoereikend is dragen beide waterschappen naar evenredigheid bij in de kosten.

Aanspraken op externe garantstelling door derden

Voor de garantstelling voor een lening van verbonden partijen bestaat het risico dat het waterschap wordt aangesproken. Op dit moment hebben we enkel een garantstelling verstrekt op het doorlopende krediet ten behoeve van de Unie van Waterschappen en de huisvesting van de Unie.

Belastingen samenwerking: Noordelijk Belastingkantoor

Het waterschap staat garant voor eventuele tekorten van het Noordelijk Belastingkantoor voor zover dit de begrotingspositie overschrijdt. Het Noordelijk Belastingkantoor kent geen eigen vermogen.

ICT-samenwerking: Het Waterschapshuis

Het waterschap staat garant voor eventuele tekorten van het Waterschapshuis voor zover dit de begrotingspositie overschrijdt. Het Waterschapshuis kent geen eigen vermogen.

Aardbevingen

Ten gevolge van de aardbevingen kan schade ontstaan aan de bestaande infrastructuur. Ook voor de nieuw aan te leggen infrastructuur, is het niet duidelijk welke maatregelen genomen moeten worden voor het aardbevingsbestendig bouwen. Naast een technisch risico, is er ook een financieel risico aan verbonden.

Veenkoloniale afvalwaterleiding (VKA)

Voor de afvoer van het afvalwater uit de Veenkoloniën is in het verleden een afvalwaterleiding naar de Waddenzee aangelegd. Op deze leiding werd biologisch verontreinigd afvalwater en zout afvalwater geloosd. Het biologisch verontreinigde afvalwater wordt tegenwoordig middels reguliere technieken gezuiverd en geloosd op het oppervlaktewater. Alleen voor het zoute afvalwater is er nog geen oplossing. Dus dat zoute afvalwater, afkomstig van enkele bedrijven, wordt nog op de VKA geloosd. De huidige situatie is dat er een leiding ligt die eigendom is van het waterschap en die voor de bedrijfsvoering een risico vormt. De risico's zijn tweeledig: op de eerste plaats is er het milieurisico van een lekkage van zout water en ten tweede is er een financieel risico in de vorm van reparatiekosten. Er is een onderzoek naar de aardbevingsbestendigheid van de leiding uitgevoerd. Uit het onderzoek is gebleken dat de asbest cement leiding wel tegen schokken vanuit een aardbeving bestand is. Ook Google is voornemens om aan te sluiten op de VKA. Het gaat hierbij om koelwater dat via de laatste 500 meter van de leiding naar zee wordt gevoerd. Er wordt voor een robuuste aansluiting met afsluiters gekozen om de continuïteit van de lozingen van alle bedrijven op de VKA zo veel mogelijk te waarborgen.

Het waterschap beschouwt de VKA niet als een overheidstaak en wil de integrale kosten bij de gebruikers in rekening brengen. Het betreft de exploitatiekosten en te zijner tijd ook de vervangingskosten van de leiding. Of er in dit geval sprake is van een publieke taak verschilt het waterschap van mening met de bedrijven die van de VKA gebruik maken. Om dit geschil te beslechten is bij de rechter een oordeel gevraagd over deze kwestie. De rechtbank heeft op 10 februari 2016 vonnis gewezen. Daarin stelt de rechtbank vast dat het beheer en onderhoud van de VKA geen publieke taak van het waterschap is, maar ook dat het huidige gebruik van de VKA niet onrechtmatig is. De rechtbank geeft partijen sterk in overweging om weer in overleg te treden over voortgezet gebruik van de VKA. Het overleg is gestart. De bedrijven zijn wel – pro forma – in beroep gaan.

COMPLIANCE

Juridische procedures, schadeclaims en geschillen met aannemers

Ten tijde van het opstellen van de meerjarenraming 2020-2023 lopen een aantal juridische procedures en schade-claims die ertoe kunnen leiden dat het waterschap aansprakelijk wordt gesteld en tot betaling van deze financiële claims over moet gaan. De verschillende zaken bevinden zich in diverse stadia van de procedure (claims, beroep of hoger beroep). De procedures hebben betrekking op verschillende aansprakelijkheden zoals nadeelcompensatie, meerwerk of schade. Onze inschatting is, gelet op ervaringen uit het verleden, dat de procedures niet in ons nadeel zullen uitvallen.

OPERATIONEEL

Schade door inzet (nood)bergingsgebieden

Ondanks het feit dat ons watersysteem robuust is kan het in uitzonderlijke gevallen van extreme neerslagsituaties noodzakelijk zijn om (nood)bergingsgebieden in te zetten. In dit geval vindt er door

het waterschap moedwillig een beheerste inundatie plaats van deze vooraf ingerichte gebieden. Op basis van afspraken die hierover zijn gemaakt in een schaderegeling zal de daarbij veroorzaakte schade door het waterschap vergoed moeten worden. Hiervoor is in 2010 door het dagelijks bestuur de "Beleidsregel schadevergoeding bergingsgebieden 2010" vastgesteld op grond van de door het algemeen bestuur vastgestelde "Procedureverordening schadevergoeding 2010". De keuze voor (nood)bergingsgebieden is historisch ingegeven door een kosten- batenanalyse. Geconcludeerd is destijds dat inrichting en inzet van bergingsgebieden een bedrijfseconomisch voordeliger variant is dan het bouwen van (overgedimensioneerde) gemalen. De eventueel te maken kosten voor schade is derhalve een direct gevolg van de gemaakte keuze. Hoewel het hier feitelijk om kosten van beheermaatregelen voor een adequaat waterbeheer gaat, is gezien het (onvoorspelbare) karakter van deze post ervoor gekozen deze niet jaarlijks in de begroting (en daarmee in het tarief) op te nemen, maar onderdeel te laten zijn van de risicoparagraaf en de claim op het weerstandsvermogen. Naast inzet van reguliere (nood)bergingsgebieden met een eigen vastgesteld vergoedingsregime kan het in uitzonderingssituaties noodzakelijk zijn, als de gehele capaciteit is benut, een ander gebiedsdeel aanvullend te inunderen. Gezien het feit dat dit niet is ingericht en gereguleerd met infrastructurele maatregelen, zal de schade naar verwachting hoger zijn dan bij inzet van reguliere (nood)bergingsgebieden, de kans op noodzaak tot inzet is echter vele malen kleiner.

Toetsing primaire kering op aardbevingsbelasting

In 2016 hebben we een toets op de stabiliteit van de primaire kering met betrekking tot de aardbevingen uitgevoerd. De laatste stand van zaken is dat we geen schade van betekenis verwachten als gevolg van aardbevingen. We blijven het volgen maar gaan geen versterkingen op voorhand uitvoeren.

Toetsing regionale keringen

Het Masterplan Kaden zorgt ervoor dat de regionale kaden in ons beheergebied weer voldoen aan de hoogtenormen. Hiervoor is jaarlijks groot onderhoud nodig aan een deel van de kaden. De provincie Groningen heeft in 2014 de uitgangspunten voor het toetsen van de regionale keringen vastgesteld. Voor de boezemkeringen is voor het eerst een formele toetsing (zoals bij de zeedijk) gestart, waarbij naast op hoogte ook wordt getoetst op: macro- en microstabiliteit, piping/heave, bekleding en dergelijke. Op dit moment is de Eemskanaal kade zuidzijde geavanceerd getoetst en goedgekeurd. Met de provincie Groningen zijn afspraken gemaakt over het vervolg van de beoordeling van de regionale keringen. We blijven gebruik maken van de Eindige Elementen Methode (EEM, ook wel geavanceerde methode) om deze beoordeling uit te voeren. Gelijktijdig valideren we de uitkomsten met de gebruikelijke toetsingsmethode van Deltares.

Per afgekeurd kadetraject zal er een verbetermaatregel worden uitgewerkt en als projectvoorstel aan het algemeen bestuur worden aangeboden. Intussen zijn voor de boezemkades bij het Winschoterdiep (en Rensel), de Pekel Aa, het Drents Diep en Tusschenklappen investeringen gedaan of opgenomen in de MJ1.

Belastingopbrengsten

Door de economische situatie (denk aan faillissementen) kunnen de belastingopbrengsten zich anders ontwikkelen dan we in de begroting en meerjarenraming meenemen. Ook juridische procedures zoals rondom de tariefdifferentiatie wegen en de procedures rondom de natuurterreinen) kunnen tot afwijkingen leiden.

Daarnaast kunnen de operationele risico's bestuurlijke impact hebben. Voorbeelden hiervan zijn het niet voldoen aan wet- en regelgeving (NBW of KRW), het niet op orde hebben van het watersysteem of niet nakomen van bestuurlijke afspraken (bijv. verwachtingen die gewekt zijn in het Waterbeheerprogramma of in de studie Droge Voeten 2050).

G. Investeringsprogramma

In deze meerjarenperiode wordt voor 2020 tot en met 2023 rekening gehouden met de kapitaallasten behorende bij een totaal investeringsvolume van netto € 60 miljoen (netto € 15 miljoen per jaar). Dit is exclusief de investeringen in duurzaamheid zoals genoemd in het Coalitieakkoord.

Voor de jaren 2020 – 2023 is rekening gehouden met de voor die jaren geplande investeringsuitgaven volgens het beheerprogramma 2016 – 2021. Dit betreft vooral KRW maatregelen. Hiervoor is door het algemeen bestuur onder andere een krediet van € 19,4 miljoen als programmafinanciering beschikbaar gesteld. Ook is al een eerste inschatting gemaakt van de investeringskosten voor het nieuwe beheerprogramma 2022 – 2027.

Om voortgang in de werkzaamheden te houden wordt (gemiddeld) een groter bedrag dan € 15 miljoen in de werkplanning opgenomen. Dit betreft niet meer dan de op dit moment geplande projecten.

Hierdoor is het mogelijk bij vertraging in een project een ander project te kunnen starten. Zie hiervoor bijlage 1 van deze meerjarenraming: het Meerjareninvesteringsprogramma 2020– 2023.

Verder dient bedacht te worden dat de geplande investeringsvolumes niet geheel bestaan uit door de eigen dienst te maken infrastructurele werken, maar ook uit bijdragen aan derde partijen die infrastructurele werken realiseren, zoals de Provincies en de herinrichtingscommissies.

H. Financiering

Voor de financiering op langere termijn zijn we grotendeels afhankelijk van externe ontwikkelingen. De betrekkelijk hoge groei van de afgelopen jaren is voorbij. De Nederlandse economie zal derhalve terugkeren naar een standaard groeitempo. Volgens het Centraal Plan Bureau (CPB) groeit de economie voor zowel 2019 als 2020 met 1,5%. Voor de jaren 2021 tot en met 2023 wordt een jaarlijkse groei voorzien van 1,1%.

Mede doordat de inflatie de komende jaren ruim onder de ECB-doelstelling van 2% zal liggen, blijven de korte en lange rente in de EU laag. Hiermee is in deze meerjarenraming rekening gehouden

De investeringen van ons waterschap worden gefinancierd middels totaalafinanciering met langlopende geldleningen, kort geld en eigen vermogen. De financieringsbehoefte wordt bepaald door het zogenaamde financieringstekort. Het financieringstekort is het verschil tussen de boekwaarde van de investeringen en het saldo van de langlopende geldleningen en het eigen vermogen. Het financieringstekort wordt, rekening houdende met de regels van de Wet Fido, deels gedekt door kort geld en deels door langlopende geldleningen. Uiteraard wordt hierbij ook rekening gehouden met de marktomstandigheden. De financieringsbehoefte tot eind 2023 bedraagt € 93 miljoen en zal in de loop van de meerjarenperiode worden ingevuld.

Bijlage

Meerjarenraming 2020 – 2023

MJI 2020 - 2023

BIJLAGE 1: MEERJARENINVESTERINGSSCHEMA (MJI) 2020 - 2023

Categorie A - Projecten waar reeds besluitvorming over heeft plaatsgevonden en volgens planning verlopen
 Getoond worden de geplande uitgaven van reeds beschikbaar gestelde kredieten.

	Omschrijving / projectnaam	2020	2021	2022	2023
		Investering	Investering	Investering	Investering
	Programma Veiligheid				
246	Westerwoldse Aa	58.232			
413	Realiseren overstromingsvlakte Hunze				310.488
500	Masterplan Kaden	2.613.557	4.000.000	2.000.000	1.588.373
679	Slochterdiep en zijtakken	33.636	50.000		
	Subtotaal	2.705.425	4.050.000	2.000.000	1.898.861
	Programma Watersystemen				
028	HIR Haren			174.697	
076	Herinrichting midden Groningen				8.907
115	Landinrichting Laaghalen		449.241		
208	Uitvoering waterplannen				705.610
306	Ecologische Hoofdstructuur	105.000			
314	Stedelijke wateropgave	31.500	43.500		
417	Verdrogingsbestrijding		67.300		466.393
604	HIR Oude Veenkoloniën				209.300
677	Deuzerdiep-Anreeperdiep	183.215			
707	Duurswold Noord			689.053	
708	UPDA	40.540	41.205	56.422	3.827
715	Baggeren Kieldiep	50.000	450.000		
740	Natuurvriendelijke oevers	490.000	852.501	341.900	1.232.000
741	Vispassages	300.000			
742	Maatregelen waterlichaam Drentsche Aa	100.000	825.000	1.200.000	1.754.704
744	Maatregelen waterlichaam Hunze	1.749.004	2.638.736	1.835.000	500.000
745	Maatregelen waterlichaam Zuidlaardermeer	400.000	400.000	765.000	1.000.000
755	Versterken boezemkades Winschoterdiep Pekel Aa	352.000			
758	Versterken boezem- en kanaaloevers oeverfix	600.000			
773	DAW bijdrage regionale regeling	183.402	302.958		
776	Opwekking duurzame energie	140.250			
798	App debiet- en waterkwaliteitsmetingen	14.546			
819	Visveiligheidsmaatregelen bij gemaal Duurswold	90.000			
822	Kadetract Tjuchem	125.000			
823	Maatregelen Hondshalstermeer	400.000			
	Subtotaal	5.354.457	6.070.441	5.062.072	5.880.741
	Programma Organisatie				
620	Zoek en Vind in GIS/Mylex	20.000			
751	Vervanging onderhoudsbeheersysteem	100.000	75.000		
796	BGT 2e tranche	100.000	100.000		
810	Zonnecarports parkeerterrein	500.000			
811	Duurzaamheid nog in te vullen		342.000		
	Subtotaal	720.000	517.000	0	0
	Totaalvolume investeringen per jaar:	8.779.882	10.637.441	7.062.072	7.779.602

BIJLAGE 1: MEERJARENINVESTERINGSSCHEMA (MJI) 2020 - 2023

Categorie C - Nieuwe projecten die overeenkomstig de lijn van onderhoud en beheer als normale vervangingen / aanpassingen gelden en beheersmatige investeringen die elk jaar in één keer ter besluitvorming worden voorgelegd bij het aanbieden van de begroting

	Omschrijving / projectnaam	2020	2021	2022	2023
		Investering	Investering	Investering	Investering
	Programma Veiligheid				
602	Vervanging hekwerk zeedijk	50.000	50.000	50.000	50.000
692	Herprofileren boezemkades	250.000	250.000	250.000	250.000
718	Groot onderhoud zeeobjecten	200.000	200.000	200.000	200.000
	Subtotaal	500.000	500.000	500.000	500.000
	Programma Watersystemen				
426	Baggeren stedelijk gebied	225.000	225.000	225.000	225.000
467	Groot onderhoud stuwen	200.000	200.000	200.000	200.000
496	Groot onderhoud sluizen	250.000	250.000	250.000	250.000
647	Schouwbare schouwsloten	30.000	30.000	30.000	30.000
700	Baggeren stedelijk gebied Groningen		200.000	200.000	
711	Onderhoudsmachines	1.200.000	1.200.000	1.200.000	1.200.000
712	Vervangen diverse beschoeiingen	500.000	500.000	500.000	500.000
713	Oplossen knelpunten landelijk gebied	250.000	250.000	250.000	250.000
716	Baggeren Ruiten Aa en Bourtanger kanaal	1.000.000			
723	Groot onderhoud RWZI's	710.000	750.000	820.000	700.000
733	Stedelijk waterbeheer	100.000	100.000	100.000	100.000
763	Vervangen daken werkplaats Veele	262.000	135.000		
775	Vervanging bellenbeluchting zuiveringen			184.000	609.000
784	Aanpassing BOS HW			100.000	
801	Vervanging telemetrie onderstations	200.000	200.000	200.000	200.000
821	Aanpassing RGM	302.500	302.500		
831	Baggeren kanalen en stedelijk gebied	500.000			
832	Energiezuinige maatregelen Veele		200.000		
837	Slibbuffer RWZI Gieten	100.000			
840	Grondtransacties Westerwolde	40.000	40.000	40.000	40.000
	Subtotaal	5.869.500	4.582.500	4.299.000	4.304.000
	Programma Organisatie				
721	Lokaliseren en inmeten eigen kabels	10.000			
738	Aanschaf laboratoriumapparatuur	200.000	200.000	200.000	200.000
746	Landmeetapparatuur	20.000			
778	ICT investeringen	1.025.000	290.000	930.000	80.000
793	Uitbreiding open info portaal	30.000	30.000	30.000	20.000
794	Basis registratie ondergrond	40.000	40.000	30.000	10.000
795	Geo Info & Metadata	30.000	30.000	30.000	20.000
833	Financieel systeem/projectadministratie	200.000	300.000		
839	Beheer BGT	50.000	50.000	50.000	50.000
	Subtotaal	1.605.000	940.000	1.270.000	380.000
	Totaalvolume investeringen per jaar:	7.974.500	6.022.500	6.069.000	5.184.000

BIJLAGE 1: MEERJARENINVESTERINGSSCHEMA (MJI) 2020 - 2023

Categorie E 1 - Nieuwe projecten waarvan de kredietvoorstellen in de loop van 2020 ter besluitvorming worden voorgelegd

	Omschrijving / projectnaam	2020	2021	2022	2023
		Investering	Investering	Investering	Investering
	Programma Watersystemen				
624	Vervanging en vergroting WKK Scheemda	1.356.485			
724	Vervanging en vergroting WKK Assen	1.000.000	328.304		
749	Renovatie RGM's	350.000	350.000	350.000	350.000
757	Versterken boezemkades Tusschenklappen	1.900.000	2.000.000	400.000	
758	Versterken boezem- en kanaaloevers oeverfix			500.000	500.000
799	Fosfaatverwijdering RWZI's Gieten en Assen	2.000.000	1.859.000		
	Duurzaamheidsmaatregelen	700.000	700.000	700.000	
	Subtotaal	7.306.485	5.237.304	1.950.000	850.000
	Programma Organisatie				
770	Vervanging ketels waterschapshuis	350.000			
	Subtotaal	350.000	0	0	0
	Totaalvolume investeringen per jaar:	7.656.485	5.237.304	1.950.000	850.000

BIJLAGE 1: MEERJARENINVESTERINGSSCHEMA (MJI) 2020 - 2023

Categorie E 2 - Nieuwe investeringen waarvan de kredietvoorstellen na 2020 ter besluitvorming worden voorgelegd

	Omschrijving / projectnaam	2020	2021	2022	2023
		Investering	Investering	Investering	Investering
	Programma Veiligheid				
230	Aanleg Meerstad		1.200.000	1.200.000	1.200.000
243	WB21 maatregelen				45.000
812	Watersysteem Hunze BHP 2022-2027				3.396.628
	Subtotaal	0	1.200.000	1.200.000	4.641.628
	Programma Watersystemen				
314	Stedelijke wateropgave				816.451
643	Scheve Klap naar Weiwerd				2.483.000
688	Cultuurhistorisch erfgoed		200.000	315.000	
710	Oeverfixatie Bareveld		140.000		
753	Vervanging online metingen			300.000	
812	Watersysteem Hunze BHP 2022-2027			180.000	245.000
816	Watersysteem Duurswold BHP 2022-2027			243.000	
	Subtotaal	0	340.000	1.038.000	3.544.451
	Programma Organisatie				
828	Verkiezingen 2023				400.000
	Subtotaal	0	0	0	400.000
	Totaalvolume investeringen per jaar:	0	1.540.000	2.238.000	8.586.079
	Totaal generaal categoriën:	24.410.867	23.437.245	17.319.072	22.399.681
	Per programma:				
	Programma Veiligheid	3.205.425	5.750.000	3.700.000	7.040.489
	Programma Watersystemen	18.530.442	16.230.245	12.349.072	14.579.192
	Programma Organisatie	2.675.000	1.457.000	1.270.000	780.000
	Totaal per programma:	24.410.867	23.437.245	17.319.072	22.399.681